Informatieboekje

Kerkuil

De kerkuil

De kerkuil is een prachtige, gracieuze nachtvogel met een opvallend hartvormig gezichtsmasker en verenkleed in tinten van crème, bruin en grijs. Hij heet kerkuil omdat hij vroeger vaak in kerken woonde. Een uil om gezien te worden, al valt dat niet mee. Ze leven teruggetrokken en zijn hoofdzakelijk 's nachts actief.

Dit handige boekje helpt je om een goede spreekbeurt te houden of een goed werkstuk te maken.

Hoe ziet een kerkuil eruit?

- Grote kop met hartvormig gezichtsmasker: wit of lichtbruin van kleur. (zie afbeelding 01)
- Gedrongen lichaam van circa 32-40 cm. (zie afbeelding 02)
- Gewicht: Tussen 290 en 370 gram, waarbij vrouwtjes iets zwaarder zijn dan mannetjes.
- Lange vleugels met zachte, lichte veren zodat hij geruisloos kan vliegen. De vleugelwijdte (spanwijdte) van een kerkuil is meestal tussen de 85 en 99 centimeter (zie afbeelding 03)
- Ogen: Grote zwarte ogen die heel goed werken in het donker.
- Oren: Twee oren die op een slimme plek zitten om zachte geluiden te horen. (zie afbeelding 04)
- Stevige klauwen: lange poten en lange tenen met scherpe klauwen. (zie afbeelding 05)
- Geluid: Spookachtige krijs en geblaas, op het nest en in vlucht.

Waar woont de kerkuil?

Plekken: Schuren, boerderijen en kerktorens.
Landschap: Open gebieden zoals weilanden en akkers waar veel muizen lopen.

Wat eet een kerkuil?

- Muizen: Eet vooral veldmuizen en spitsmuizen.
- Aantal: Eet wel drie tot zes muizen per nacht.
- Braakballen: Spuugt botjes en haren uit in een bal van haar, de braakbal. (zie afbeelding 06)

Handige weetjes

- Kan zijn kop heel ver draaien (wel 270 graden).
- Kan in het pikkedonker jagen door heel goed te luisteren.
- Kan niet goed tegen strenge winters met veel sneeuw.

Afbeelding 01
Detail van het gezichtsmasker
Foto: A.M. Liosi

Afbeelding 02
Gedrongen lichaam
Foto: Steve Ward Nature

Afbeelding 03
De grote spanwijdte van de vleugels
Foto: Bob Brewer

Afbeelding 04
De ooropening
Foto: A.M. Liosi

Afbeelding 05
De klauw
Foto: A.M. Liosi

Afbeelding 06
Braakballen
Foto: A.M. Liosi

Kenmerken van de kerkuil

Stevige klauwen
Met zijn lange poten en lange tenen met scherpe klauwen kan een kerkuil een muis ook uit hoog gras plukken. De kans op misgrijpen is uiterst gering. Elke poot heeft twee tenen naar achteren en twee naar voren. En grijpen doet de uil met beide poten tegelijk.

Haakvormige snavel
Kerkuilen hebben een lange, haakvormige snavel. Een deel daarvan wordt door veren bedekt.
Met zijn snavel scheurt hij soms stukjes van zijn prooi los, maar veel werk maakt hij daar niet van. De prooi gaat vaak in zijn geheel naar binnen.

Scherp zicht
Als jager van de nacht en schemering heeft de kerkuil grote ogen waarmee hij een muis al van veraf kan zien. Ze staan vast in de schedel; voor spieren die de ogen kunnen laten draaien is geen plaats.

Flexibele nek
Om toch alle kanten op te kunnen kijken, beschikt de kerkuil over een uiterst flexibele nek die hij maar liefst 270 graden kan draaien. Met dank aan 14 nekwervels, waarmee de uil zijn kop ook ondersteboven kan keren. Dat alles zonder hoofdpijn; tussen de wervels zit genoeg ruimte voor de nekslagaders. De uil kan zo zijn nek ook flink uitrekken.

Asymmetrische oren
Kerkuilen speuren hun jachtterrein af op basis van geluiden. Daarvoor beschikken ze over een briljant gehoor. De ooropeningen zitten links en rechts niet op dezelfde hoogte. Het geluid van een scharrelende muis komt daardoor bij het ene oor net iets eerder aan dan bij het andere. Het verschil in aankomsttijd tussen beide oren helpt de uil bij het lokaliseren van zijn prooi.

Een genadeloze muizenvanger
Zijn hele lijf is erop afgestemd. Tijdens de jacht vliegt hij met langzame slagen laag over graslanden, akkers en ruigtes. Een vrijwel geruisloze vlucht, met dank aan de franjes aan zijn buitenste slagpennen. Die breken de geluidsgolven langs de vleugels bij neerwaartse bewegingen. Wat nog aan geluid resteert, wordt geabsorbeerd door donsveertjes op zijn lichaam.

Troepmakers
Enkele uren na de maaltijd spuugt een uil een braakbal uit met onverteerbare restjes, zoals botten en haren. En vaak eten ze op dezelfde plek, die steeds meer bezaaid raakt met braakballen en uilenpoep.

Foto:
André Eijkenaar

Leefwijze

Vroger waren kerkuilen bij boeren meer dan welkom. In de schuren lagen de oogsten van de boer opgeslagen. Heel aantrekkelijk voor muizen. De boer was daarom blij met de kerkuil die de muizen bestreed. De kerkuil had kost en inwoning op een gastvrij land. In de moderne landbouwschuren zijn vandaag de dag amper plekjes te vinden om te broeden. En hun mest en braakballen zijn niet gewenst.

De kerkuil is een bewoner van (half)open landschappen, bij ons veelal het boerenland waar veel muizen voorkomen en gebouwen staan waar het rustig en droog is, zoals schuren, kerken of ruïnes waar de vogel kan schuilen en nestelen.

Daar zoekt hij rustige, donkere schuilhoekjes als roestplaats (slaapplek) voor overdag en als nestplaats. Kerkuilen leiden een teruggetrokken leven en worden als het donker is actief om in het open veld te jagen.

Volwassen kerkuilen blijven gewoonlijk het gehele jaar in de naaste omgeving van de broedplaats. Tijdens strenge winters en perioden met weinig voedsel gaan kerkuilen noodgedwongen zwerven. Jonge kerkuilen zwerven uit, meestal tot enkele tientallen kilometers ver weg.

Broeden

De broedperiode is vanaf februari tot soms ver in het najaar. Zowel het aantal eieren per nest als het aantal broedsels hangt nauw samen met de veldmuizenstand. In veldmuizenrijke jaren kunnen legsels voorkomen tot 12 eieren. Daarna kan een tweede broedsel volgen, soms nog een derde.
In tijden van voedselschaarste beginnen kerkuilen niet eens aan een nest. Gemiddeld bestaat een legsel uit 4-7 eieren. Broedt in ons land veelal in speciale nestkasten, heel incidenteel in boomholten.

- **Broedduur**: Het vrouwtje broedt de eieren in 30 tot 34 dagen uit.
  Het mannetje brengt in deze tijd al het voedsel aan.
- **Leeftijdsverschil**: Omdat het broeden direct na het eerste ei start, komen de kuikens niet tegelijk uit. Hierdoor ontstaat een groot leeftijdsverschil in het nest.
  Na 2 maanden kunnen de jongen al wat rondvliegen en na 3 maanden gaan ze op zoek naar een eigen leefgebied.

Jonge uilen in een nestkast
Foto: Nadine van Delft-Arnold

Bescherming

Midden jaren zestig was de kerkuil nagenoeg uit ons land verdwenen. Er waren extreem strenge winters geweest en het agrarisch land werd minder aantrekkelijk. Vrijwilligers pionierden met nestkasten, en dat bleek een groot succes. Daarnaast kwam er steeds meer aandacht voor de kwaliteit van het cultuurlandschap. De kerkuil kwam er weer bovenop dankzij het vele werk van de vrijwilligers van de Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland en boeren die enthousiast meewerkten aan nestgelegenheid en biotoopverbetering. Sinds 2017 staat de soort niet meer op de Rode Lijst van Nederlandse broedvogels.

De kerkuil is een beschermde inheemse vogelsoort. Net als alle andere vogels die van nature in het wild in Nederland voorkomen, zijn kerkuilen beschermd op grond van de Europese Vogelrichtlijn. De bescherming van de kerkuil wordt in Nederland geregeld door de Omgevingswet.

De wet verbiedt het om zonder omgevingsvergunning voor een flora- en fauna-activiteit:

- vogels opzettelijk te doden of vangen;
- nesten, rustplaatsen en eieren van vogels opzettelijk te vernielen of beschadigen of nesten weg te nemen;
- eieren van vogels te rapen en onder zich hebben;
- vogels opzettelijk te storen;
- vogels, dood of levend, dan wel delen of producten daarvan in bezit te hebben, te vervoeren en in de handel te brengen.

Nestkast
Foto: Nadine van Delft-Arnold

Nestkast van binnen
Foto: Nadine van Delft-Arnold